

A Comparative Study of the Microstructure of two Persian Learners' Dictionaries

Nafiseh Tadayyon
Chahartagh¹

Ph.D. graduate, Department of Linguistics, Faculty of Literature, Azahra University, Tehran, Iran

Fariba Ghatreh²

Assistant professor, Department of Linguistics, Faculty of Literature, Azahra University, Tehran, Iran

Abstract

The present paper conducts a comparative analysis of the microstructure of two monolingual Persian learners' dictionaries: The Advanced Learners' Persian Dictionary and the Persian Learners' Dictionary for Elementary Language Learners. To achieve this goal, thirty-nine representative lexical entries were randomly selected from both dictionaries. These entries were analyzed in terms of how they represent microstructural features, including orthographic, phonological, grammatical, morphological, pragmatic, and semantic information. The evaluation criteria were based on established findings in lexicographic research. The results indicate that the Advanced Learners' Persian Dictionary places a strong emphasis on providing detailed usage information, distinguishing multiple senses of headwords, and offering a wide range of collocations and idiomatic expressions. It also makes use of illustrative images to enhance comprehension. In contrast, the Elementary Learners' Dictionary focuses on supplying systematic and simplified definitions, highlighting lexical relations, and reinforcing understanding through carefully chosen examples. These findings suggest varying pedagogical orientations tailored to different learner proficiencies.

1. n.tadayyon@alzahra.ac.ir (Corresponding Author)

2. f.ghatreh@alzahra.ac.ir

How to cite: Tadayyon Chahartagh, N., & Ghatreh, F. (2025). A Comparative Study of the Microstructure of two Persian Learners' Dictionaries. *Language and Linguistics*, 21(41), 31-54. doi: 10.30465/lsi.2025.51814.1803

Keywords: Dictionary, Language Learning, Learners' Dictionary, Microstructure.

1. Introduction

Learners' dictionaries play a significant role in second-language acquisition. This is mainly because they provide users with essential semantic and pragmatic information they need to understand and produce words in the target language. However, the range of vocabulary they cover and the way they present information to the learner determine the effectiveness of these dictionaries.

The present research comparatively analyzes the microstructural organization of two Persian learners' dictionaries: *Farhang-e Zabân 'âmuz-e Fârsi barâye Zabân 'âmuzân-e Satah-e Moqaddamâti* (Zafarzadeh, 2009) and the *Farhang-e Zabân 'âmuz-e Pishrafte-ye Fârsi* (Asi, 2019) (henceforth abbreviated as Z.M. and Z.P. respectively). The goal is to answer the following research questions:

Research Questions

1. How do the microstructural strategies for presenting lexical information differ between Z.M. (beginner dictionary) and Z.P. (advanced dictionary), and how effectively do they address the needs of their respective learner groups?
2. What strengths and weaknesses can be identified in each dictionary's approach to meaning explanation, example usage, and supplementary semantic information, and what implications do these findings have for improving future Persian learner dictionaries?

2. Literature Review

The internal structures of learners' dictionaries have been a significant area of study, focusing on how these structures can enhance usability and information retrieval for language learners. The microstructure of a dictionary encompasses various elements contributing to its effectiveness. For instance, foundational studies emphasize that definitions should be structured to facilitate comprehension and correct contextual use (Tomaszczyk, 1981). Along similar lines, Moon (2016) highlights the pedagogical advantage of full-sentence definitional formats, which implicitly model syntactic behavior and collocational patterns.

The lexicographic tradition represented by Jackson (2002) has also shaped analytical categories used in this study, including grammatical labeling, lexical relations (synonymy, antonymy, meronymy, hyponymy), and argument structure for verbs. This framework informed both the

methodological coding scheme and the interpretation of relative strengths in the two dictionaries. Abu-Risha (2003) further advances the role of semantic relations, particularly synonyms, as meaning clarifiers when they are simpler or more frequent than the target lemma. However, critical perspectives, such as those of Hamdan and Fareh (1997), caution that reliance on synonymy can mislead learners when even subtle semantic-pragmatic distinctions exist between paired terms.

Sharifi and Qatre (2019) in their work on definition typologies in Persian lexicography introduced distinctions among analytical, functional, sentential, cluster-based, and metaphor-based definitions, enabling systematic analysis of definitional variation across entries. Meanwhile, Landau (1984) emphasis on the function of examples as syntactic and pragmatic guidance.

Together, these theoretical perspectives provide a framework for evaluating the pedagogical orientation of each dictionary and clarify how lexicographic design choices, definition style, microstructural markup, usage labeling, and example density, interface with learner proficiency and linguistic needs.

3. Methodology

The empirical dataset for this study consisted of 38 lexical entries, each randomly selected to represent one letter of the Persian alphabet. The target lemmas ranged from high-frequency function words to common nouns, verbs, and adjectives, ensuring coverage of diverse lexical categories. One item (*omrâ*) did not appear in *Z.M.*, reducing the comparative dataset for that dictionary to 37 entries.

For each entry, both dictionaries were examined with respect to their microstructural design and the types of linguistic information they provide. The analysis employed established lexicographic criteria drawn from prior scholarship in Persian and general dictionary research. These criteria included orthographic representation, phonological rendering, grammatical classification, lexical category, and argument structure for verbs; morphological categorization of non-verbal entries; pragmatic and usage-related information; semantic exposition and definitional style (analytic, synonymous, functional, extensional, sentential, or cluster-based); lexical relations (synonymy, antonymy, meronymy, hyponymy); collocations and idiomatic expressions; illustrative examples; and the presence of visual support such as images.

Each criterion was systematically applied to all selected entries across both dictionaries, enabling item-by-item comparison as well as observation of broader structural tendencies. Representative examples from the two dictionaries are drawn upon in the discussion to illustrate how specific

microstructural features are implemented and to highlight practical consequences for learner comprehension.

4. Conclusion

This study compared the microstructural architecture of two Persian learner dictionaries designed for different proficiency levels: Z.M. for beginners and Z.P. for advanced learners. The contrast between user profiles proved central to understanding the dictionaries' divergent design choices.

Z.P. prioritizes pragmatic, usage-based support, offering broader sense differentiation, indications of frequency, domain-specific and colloquial labels, and significantly richer coverage of collocations and idioms. Its treatment of homophones and homographs reflects more precise lexicographic modeling, and its extensive system of visual supplements supports complex conceptual associations expected of advanced users.

Z.M., meanwhile, adopts a pedagogically oriented approach emphasizing transparent meaning-making through full-sentence definitions, user-addressed explanations, and intensive use of contextualized natural examples. It also provides explicit morphological information such as verb stems and noun countability, and relies on examples rather than formal grammar annotations to communicate argument structure and syntactic behavior. This strategy aligns well with beginner-level cognitive needs and supports gradual internalization of lexical grammar through exposure.

The analysis suggests that Z.P. functions as a tool for enhancing depth of lexical competence and sociolinguistic awareness, while Z.M. serves as a scaffold for foundational comprehension and guided language acquisition. More broadly, the findings demonstrate how proficiency-sensitive lexicographic design can shape learners' engagement with vocabulary, with implications for Persian lexicography as well as learner dictionary design in other languages.

بررسی مقایسه‌ای خردساختار دو فرهنگ زبان آموز تک‌زبانۀ فارسی

فارغ‌التحصیل دکتری گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه
الزهرا، تهران، ایران

نقیسه تدین چهارطاق

دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهرا، تهران،
ایران

فریبا قطره

چکیده

هدف از مطالعه حاضر بررسی و مقایسه کیفیت و کارایی خردساختار دو فرهنگ زبان آموز تک‌زبانۀ، یعنی فرهنگ زبان آموز پیشرفته فارسی و فرهنگ زبان آموز مقدماتی، است. بدین منظور سی و نه سرواژه به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس شیوه ارائه اطلاعات املایی، تلفظی، دستوری، صرفی، کاربردی و معنایی برای این سی و نه سرواژه در هر یک از دو فرهنگ مورد ارزیابی و مقایسه قرار گرفت. این ارزیابی براساس ویژگی‌هایی انجام شد که با مطالعه پیشینه تحقیقات برای ارزیابی فرهنگ‌های زبان آموز به دست آمده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهند که، به طور کلی، خردساختار فرهنگ زبان آموز پیشرفته فارسی بیشتر بر ارائه اطلاعاتی مثل حوزه تخصصی و بسامد کاربردی، تفکیک معنایی، هم‌آیندها و عبارات اصطلاحی و ارائه تصاویری متمرکز است که در کاربرد صحیح و روزمره سرواژه‌ها به کاربر کمک می‌کنند. این در حالی است که در خردساختار فرهنگ زبان آموز مقدماتی بیشترین تمرکز بر ارائه تعاریف نظام‌مند، اشاره بر روابط واژگانی و تکمیل آن به کمک مثال‌ها است.

کلیدواژه: فرهنگ لغت، خردساختار، فرهنگ زبان آموز، یادگیری زبان.

۱. مقدمه

همانطور که انواع مختلف فرهنگ‌های لغت براساس کاربرد و مخاطبی که در نظر دارند متفاوت هستند، فرهنگ‌لغتی که برای زبان‌آموزان تدوین می‌شود هم باید ویژگی‌های خاص خود را داشته باشد، زیرا کاربرد فرهنگ لغت برای زبان‌آموز متفاوت از کاربرد آن برای کاربران بومی است (Herbst, 1990: 1379). هوبرگر (Heuberger, 2016: 25) اشاره می‌کند، آنچه که فرهنگ زبان‌آموز را از سایر انواع فرهنگ لغت متمایز می‌کند این است که در این نوع فرهنگ، محوریت با زبان‌آموز و هدف، کمک به او در آموختن زبان است. در چنین فرهنگ لغتی، بسته به سطح زبان‌آموز، دامنه لغاتی که پوشش داده می‌شود محدودتر از فرهنگ‌های معمولی است، تعریف کلمات ساده‌تر است و از تصویر، مثال و الگوهای واژگانی-دستوری بیشتری برای کمک به درک بهتر تعریف استفاده می‌شود. همچنین، معمولاً در فرهنگ زبان‌آموز از ارائه اطلاعات تاریخی و واژه‌شناختی صرف‌نظر می‌شود (Strevens, 1987: 77). جکسون (Jackson, 1996) اشاره می‌کند که در تدوین فرهنگ زبان‌آموز، باید دو نیاز عمده را در نظر داشت: رمزگشایی، یعنی شنیدن و خواندن و رمزگذاری، یعنی صحبت کردن و نوشتن (ibid. p. 176). فرهنگ زبان‌آموز برای رفع این نیازها باید اطلاعات مهمی مثل بافت کاربردی و تعریف واضح همه معانی سرمدخل، هم‌آیندهای آن و نیز سبک و حوزه مناسب استفاده از آن را ارائه کند. علاوه بر این، فرهنگ زبان‌آموز باید اطلاعات دستوری صحیح و دقیق لازم برای ساختن جملات طبیعی خوش‌ساخت را هم در اختیار کاربر خود قرار بدهد.

در اختیار داشتن فرهنگ زبان‌آموز برای افرادی که زبان جدیدی را می‌آموزند بسیار مهم و اساسی است. با استفاده از چنین فرهنگی است که زبان‌آموز معنی و کاربرد واژه‌ها را می‌آموزد. به همین دلیل فرهنگ لغت زبان‌آموز باید از روشی برای ارائه اطلاعات به زبان‌آموز استفاده کند که متناسب با نیاز او باشد. بنابراین لازم است به بررسی فرهنگ‌های زبان‌آموز موجود پرداخت تا با پی بردن به نقاط ضعف و قوت آن‌ها در برطرف کردن نیاز زبان‌آموزان، راهکارهایی برای بهبود آن‌ها ارائه کرد. به همین منظور پژوهش حاضر درصدد است به بررسی مقایسه‌ای الگوی ارائه اطلاعات در خردساختار دو فرهنگ لغت «فرهنگ زبان‌آموز فارسی برای زبان‌آموزان سطح مقدماتی» (صفرزاده، ۱۳۸۸) و «فرهنگ زبان‌آموز پیشرفته فارسی» (عاصی، ۱۳۹۸) بپردازد. در ادامه، از این دو فرهنگ به اختصار با عنوان «فرهنگ ز.م.» و «فرهنگ ز.پ.» یاد خواهد شد.

۲. روش

پیکره مورد بررسی در تحقیق حاضر شامل ۳۸ سرمدخل است که هرکدام به طور تصادفی به نمایندگی یکی از حروف الفبای فارسی انتخاب شده‌اند. لیست کلمات منتخب به ترتیب زیر است:

آدم، آذ، ابراز، استخوان، او، ایستادن، بعدازظهر، پس‌انداز، تجمع، ثروتمند، جنگ، چرا، حسادت، خالی، دوست‌داشتنی، ذهنی، رسیدن، زرافه، ژانویه، سن‌وسال، شلغم، صادقانه، ضربدر، طالبی، ظاهراً، عمراً، غواص، فلانی، قرمز، کجا، گریه، لب، مخفی، نوشته، ولی، هل، یأس.

از آنجایی که واژه «عمرا» در فرهنگ ز.م. مدخل نشده بود، داده‌های مربوط به این فرهنگ در پیکره شامل ۳۷ سرمدخل است. برای بررسی و مقایسه خردساختار دو فرهنگ، الگوی ارائه اطلاعات معنایی، دستوری، صرفی و کاربردی درمورد همه واژه‌های انتخاب‌شده بررسی شد. پژوهش حاضر مجموعی از معیارها شامل املا (شریفی و قطره، ۱۳۹۸: ۲۶)، تلفظ (قطره، ۱۳۹۴: ۲۷)، اطلاعات دستوری (Jackson, 2002)، مقوله واژگانی، ساخت موضوعی فعل (Jackson, 1996, p.18)، مقوله‌بندی صرفی کلمات غیرفعلی (Jackson, 2002, p.135)، اطلاعات کاربردی (Abu-Risha, 2003, 12)، اطلاعات معنایی و تعریف (شامل تعریف تحلیلی (شریفی و قطره، ۱۳۹۸)، مترادفی (Moon, 2016: 128)، کارکردی، مصداقی، جمله‌ای و خوشه‌ای (شریفی و قطره، ۱۳۹۸)، روابط واژگانی (شامل ترادف، تضاد، جزءواژگی و شمول معنایی (Jackson, 2002)، هم‌آیندها و اصطلاحات (Clear, 1996) و (Jackson, 2002)، مثال (Landau, 1984: 166) و تصویر (Heuberger, 2016: 33) را برای بررسی دو فرهنگ زبان‌آموز مورد بررسی، در نظر گرفته است. در ادامه، با ارائه نمونه‌هایی از هر دو فرهنگ، عملکرد هریک را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

۳. یافته‌ها

در بخش حاضر، نتایج بررسی هریک از دو فرهنگ ز.پ. و ز.م. با توجه به معیارهای مورد نظر، ارائه خواهد شد.

۳-۱. املا

بررسی صورت املائی کلمات در دو فرهنگ مورد نظر براساس همسویی با فرهنگ املائی فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی نشان داد که هر دو فرهنگ مطابق با این مرجع عمل کرده‌اند؛ اگرچه، تقدم صورت‌های املائی در فرهنگ املائی فرهنگستان رعایت نشده است. در فرهنگ ز.پ. به ارائه املائی رایج کلمه اکتفا شده است اما فرهنگ ز.م. به هر دو صورت املائی اشاره

کرده است. در فرهنگ املائی فرهنگستان، صورت «ضربدر» مقدم است. مثال (۹) صورت املائی ارائه شده برای این کلمه را در فرهنگ زم. (۹-الف)، فرهنگ ز.پ. (۹-ب) و فرهنگ املائی فرهنگستان (۹-پ) نشان می‌دهد.

(۹) الف- ضربدر، ضربدر /zarbdar, zarbédar/

ب- ضربدر /zarb.dar/

پ- ضربدر/ضربدر

۳-۲. تلفظ

در فرهنگ زم. تلفظ سرمدخل‌ها بلافاصله بعد از املائی سرمدخل و قبل از اطلاعات دستوری بین «/» ارائه شده است. به نظر می‌رسد که الفبای مورد استفاده در این فرهنگ تلفیقی از IPA و NAPA باشد؛ برای مثال برای ارائه تلفظ کلمه ژانویه به جای /ž/ که متعلق به الفبای NAPA است، از /ʒ/ استفاده شده که از نشانه‌های IPA است. با این وجود در کل الفبای مورد استفاده در فرهنگ زم. به NAPA نزدیک‌تر است. در سراسر متن فرهنگ زم. (به جز سرمدخل‌ها) از علامت‌های فتحه و کسره استفاده شده است. با در نظر گرفتن مخاطبان این فرهنگ (زبان‌آموزان مقدماتی)، ویژگی مذکور مزیت به شمار می‌رود. همچنین، در بعضی مدخل‌های فرهنگ زم. (از جمله «استخوان» و «او») تلفظ‌های مختلف درج شده و تلفظ غیرمعیار در داخل پرانتز ارائه شده است (مثال شمارهٔ (استخوان)). در مدخل‌هایی (مثل چرا) که به چند معنی تفکیک شده‌اند و یک یا چند برش معنایی تلفظ متفاوتی دارد، شکل تلفظی هر فک معنایی به طور جداگانه ارائه شده است.

(۱۰) استخوان /'ostoxân, 'ostexan ('ostoxûn) / [اسم، جمع: استخوان‌ها]

(۱۱) جنگ /jang/ [اسم، جمع: جنگ‌ها]

(۱۲) چرا

۱- /'čerâ/ [قید]

...

۴- /če'râ/ [اسم، بدون جمع]

(۱۳) ژانویه /žânviye/ [اسم، بدون جمع]

چنانکه در نمونه‌های (۱۰) تا (۱۳) مشاهده می‌کنید، در فرهنگ ز.م. مرز هجاها مشخص نشده و جایگاه تکیه تنها برای تعدادی از مدخل‌ها با استفاده از علامت «'» مشخص شده بود (قس. مثال (۱۲) و (۱۱)). جالب اینکه در فرهنگ ز.م. از علامت «'» و در فرهنگ ز.پ. از نشانه «'» برای مشخص کردن بست چاکنایی (در کلماتی مثل تجمع، استخوان و او) استفاده شده است. نقدی که در این خصوص بر هر دو فرهنگ وارد است این است که به دلیل شباهت «'» با نشانه‌ای که برای جایگاه تکیه استفاده می‌شود، ممکن است کاربر به اشتباه تصور کند که این علامت جایگاه تکیه را نشان می‌دهد.

در فرهنگ ز.پ. نیز تلفظ سرمدخل‌ها با استفاده از الفبای NAPA اصلاح شده بلافاصله بعد از شکل املائی کلمه بین دو ممیز «/ /» ارائه شده است. همچنین علاوه بر تلفظ معیار، به تلفظ غیرمعیار واژه‌ها اشاره شده و با علامت «گ:» (مخفف گفتاری) مشخص شده است (مثال شماره (۱۴)). مرز هجاها با نقطه «.» نشانه‌گذاری شده است. در فرهنگ ز.پ.، برخلاف فرهنگ ز.م.، دو کلمه چرا (قید) و چرا (اسم) دو کلمه هم‌آوا در نظر گرفته شده‌اند؛ بنابراین برای هر کدام به عنوان یک سرواژه جداگانه، تلفظ مجزایی ارائه شده است (مثال شماره (۱۶)).

(۱۴) استخوان /'os.to.xān/'os.te.xān/ گ: /'os.to.xun/'os.te.xun/

(۱۵) جنگ /'jang/

(۱۶) چرا^۱ /'če.rā/

۱- (قید) ...

۲- (شبه جمله/قید) ...

چرا^۲ /'če.rā/

(۱۷) ژانویه /'žām.vi.ye/ (اسم) ...

در فرهنگ ز.پ.، در تلفظ ارائه‌شده برای هیچ‌کدام از کلمات موجود در پیکره، به جایگاه تکیه در کلمه اشاره نشده بود. همچنین در این فرهنگ برای کلمه «ژانویه» فقط تلفظی ارائه شده بود که حاصل فرایندهای آوایی است (/žām.vi.ye/) و به تلفظ معیار اشاره نشده بود. در عوض، فرهنگ ز.م. فقط به تلفظ معیار این کلمه اشاره کرده (/žānviye/) و تلفظ گفتاری آن را ذکر نکرده است.

۳-۳. اطلاعات دستوری

در ادامه به بررسی عملکرد فرهنگ‌های مورد نظر دربارهٔ مقولهٔ واژگانی، ساخت موضوعی فعل و مقوله‌بندی صرفی کلمات غیرفعلی خواهیم پرداخت.

۳-۳-۱. مقولهٔ واژگانی

در فرهنگ زب. برای مشخص کردن مقولهٔ واژگانی دو فعل موجود در پیکره، یعنی «ایستادن» و «رسیدن»، به ارائهٔ برجسب «مصدر لازم» اکتفا شده است. در مورد کلمات غیرفعلی، مقولهٔ واژگانی به کمک برجسب و بلافاصله بعد از تلفظ کلمه در داخل پرانتز مشخص شده است:

(۱۸) زرافه /zar.rā.fe/ (اسم) ...

بعلاوه، در صورتی که سرمدخل تفکیک معنایی شده باشد، مقولهٔ واژگانی هر معنی به طول مستقل ارائه شده است. در مثال (۱۹) سرواژهٔ «آدم» به ۴ معنی تفکیک شده است و از آن میان برای ۳ معنی مقولهٔ واژگانی جداگانه ارائه شده است. محل ارائهٔ مقولهٔ واژگانی برای معانی تفکیک شده درست قبل از ارائهٔ تعریف است.

(۱۹) آدم /'ā.dam/

۱- (اسم) ...

۳- (ضمیر اشاره) ...

۴- (صفت) ...

در فرهنگ زب. سرواژهٔ «آدم» تفکیک معنایی نشده است؛ از این رو مقولهٔ واژگانی بلافاصله بعد از تلفظ و قبل از اطلاعات دستوری دیگر در داخل کروشه ارائه شده است:

(۲۰) آدم /'âdam/ [اسم، جمع: آدم‌ها]

در مورد سرمدخل‌هایی که تفکیک معنایی شده باشند فرهنگ زب. نیز مقولهٔ واژگانی هر معنی را به طور مستقل و بلافاصله بعد از تلفظ کلمه در داخل کروشه ارائه کرده است:

(۲۱) چرا

۱ /'çerâ/ [قید] ...

۲ /'çerâ/ [شبه جمله] ...

۳ /'çerâ/ [شبه جمله] ...

۴ /çe'râ/ [اسم بدون جمع] ...

۲-۳-۳ ساخت موضوعی فعل

در فرهنگ زرم، صفرزاده علاوه بر برچسب مقولۀ واژگانی، به بن ماضی و بن مضارع افعال هم اشاره شده اما اطلاعاتی دربارهٔ ظرفیت فعل ارائه نشده است. با این حال، با ارائهٔ مثال‌های متعدد برای هر کدام از برش‌های معنایی به طور غیرمستقیم به ظرفیت فعل و جایگاه آن در جمله در بافت‌های مختلف اشاره شده است. در بحث از مثال‌ها بیشتر به این موضوع خواهیم پرداخت. بعلاوه، در این فرهنگ «ایستادن» به ۲ و «رسیدن» به ۸ معنی تفکیک شده است اما اطلاعات دستوری فقط برای سرمدخل ارائه شده است و برش‌های معنایی فاقد اطلاعات دستوری هستند.

(۲۲) ایستادن /'îstâdan/ [فعل، بن ماضی: ایستاد، بن مضارع: ایست (بایست)]

۱- وقتی ایستاده‌اید بدن‌تان راست است و روی پاهایتان قرار دارید. ...

(۲۳) رسیدن /resîdan/ [فعل، بن ماضی: رسید، بن مضارع: رس (برس)]

۱- وقتی «ج» به «د» می‌رسد، «ج» آن قدر به «د» نزدیک می‌شود که دیگر با آن فاصله‌ای ندارد. ...

از طرف دیگر، همانطور که در بخش قبل اشاره شد، در فرهنگ پیشرفتهٔ عاصی دو واژهٔ «ایستادن» و «رسیدن» برچسب مقولۀ واژگانی دریافت نکرده‌اند و به بن ماضی و بن مضارع فعل اشاره نشده است. در عوض برچسب «(مصدر لازم)» دریافت کرده‌اند. در این فرهنگ نیز با توجه به مثال‌ها می‌توان به طور غیرمستقیم اطلاعاتی دربارهٔ جایگاه فعل در جمله و ظرفیت آن به دست آورد. هرچند تعداد و تنوع مثال‌های ارائه شده در این فرهنگ نسبت به فرهنگ زرم، کم‌تر است و به نظر می‌رسد که صفرزاده در این خصوص عملکرد بهتری داشته است. در فرهنگ زرم، فعل «ایستادن» به ۵ معنی و فعل «رسیدن» به ۱۴ معنی تفکیک و اطلاعات دستوری هر فک معنایی به طور مستقل ارائه شده است. همهٔ فک‌های معنایی هر دو فعل برچسب (مصدر لازم) دریافت کرده‌اند؛ در اینجا به ارائهٔ یک مورد از هر کدام به‌عنوان نمونه اکتفا شد.

(۲۴) ایستادن /'is.tâ.dan/

۱- (مصدر لازم) قرار گرفتن بر روی پاها به صورت راست و عمودی. ...

(۲۵) رسیدن /re.si.dan/

۱- (مصدر لازم) نزدیک/وارد شدن به جایی. ...

۳-۳-۳. مقوله‌بندی صرفی کلمات غیرفعلی

در پیکره تحقیق حاضر از بین ۳۸ واژه، ۲۵ اسم و ۹ صفت وجود دارد. فرهنگ ز.م. در مورد تمام اسمی در داخل کروشه [] و بلافاصله بعد از مقوله واژگانی کلمه به قابل شمارش یا غیرقابل شمارش بودنشان اشاره می‌کند؛ به این ترتیب که اگر اسم مورد نظر صورت جمع داشته باشد، همانجا به صورت‌های ممکن اشاره می‌شود و اگر نداشته باشد با برچسب «بدون جمع» نشان داده می‌شود. به نمونه‌های زیر توجه کنید:

(۲۶) زرافه /zarrâfe/ [اسم، جمع: زرافه‌ها] ...

(۲۷) قرمز /qermez/ [صفت-اسم، بدون جمع] ...

صفرزاده در مورد صفت‌ها به جز مقوله واژگانی به صورت تفضیلی، برتر یا اطلاعات دیگری اشاره نکرده است:

(۲۸) خالی /xâli/ [صفت] ...

در فرهنگ ز.پ. برای کلمات غیرفعلی هیچ اطلاعاتی درباره قابل شمارش/غیرقابل شمارش بودن، صورت جمع اسم‌ها یا صورت تفضیلی یا برتر صفت‌ها به شکل برچسب یا توضیح ارائه نشده است:

(۲۹) زرافه /zar.râ.fe/ (اسم) [جانورشناسی] جانور پستاندار با ...

(۳۰) قرمز /qer.mez/ ...

(۳۱) خالی /xâ.li/

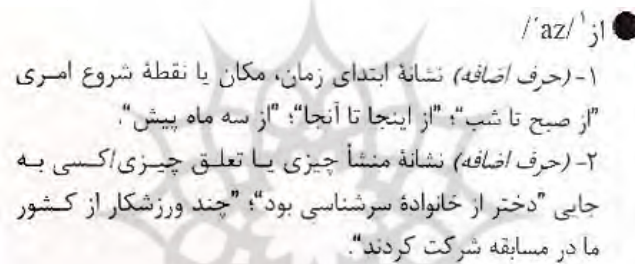
۱- (صفت) بدون محتوا؛ ...

...

۳-۴. اطلاعات کاربردی

نتایج بررسی پیکره تحقیق نشان داد، در فرهنگ زب. به بسامد کاربردی واژه‌ها اشاره شده اما در فرهنگ زم. نادیده گرفته شده است. فرهنگ زب. برای ۳۰ سرمدخل از ۳۸ سرمدخل اطلاعاتی درباره بسامد نسبی کاربرد آن‌ها ارائه می‌کند. البته درخصوص کلمات هم‌آوا مثل «ولی (حرف ربط)/ ولی (اسم)» و «چرا (قید)/ چرا (اسم)» که به عنوان دو سرواژه مجزا با شماره‌گذاری از هم تفکیک شده‌اند، تنها بسامد سرواژه اول ارائه شده است. این اطلاعات به کمک قرار دادن علامت دایره قبل از هر سرمدخل ارائه می‌شود چنانکه مقدار توپر یا توخالی بودن دایره (●) (◐) (◑) (○) به ترتیب به پربسامد یا کم‌بسامد بودن کاربرد آن اشاره دارد (شکل (۱)).

شکل ۱- نمونه‌ای از ارائه اطلاعات بسامدی در فرهنگ زب.

فرهنگ زب. برای مشخص کردن اطلاعات کاربردی دیگر برچسب مربوطه را پس از مقوله واژگانی کلمه و در داخل کروشه [] ارائه کرده است. اطلاعات کاربردی ارائه شده برای مدخل‌های موجود در پیکره تحقیق حاضر شامل حوزه تخصصی (۵ سرمدخل)، تعلق به گونه گفتاری (۱۲ سرمدخل) و کاربرد مجازی سرواژه اصلی یا فک‌های معنایی آن (۷) بودند. در فرهنگ زم. برای ۳ سرمدخل از سرمدخل‌های موجود در پیکره تحقیق برچسب گفتاری ارائه شده بود. این برچسب در داخل پرانتز () و بعد از اطلاعات دستوری ارائه شده است. در این فرهنگ اطلاعاتی مانند حوزه تخصصی برای ۱۳ سرمدخل و در قالب تعریف کارکردی ارائه شده بود (بنگرید به توضیح درباره تعریف کارکردی). از آنجایی که این اطلاعات به عنوان تعریف ارائه شده‌اند، و نه برای تکمیل تعریف، در مطالعه حاضر به عنوان تعریف کارکردی در نظر گرفته شدند و نه اطلاعات کاربردی.

با توجه به جدول (۱) می‌توان به این نتیجه رسید که در ارائه اطلاعات کاربردی فرهنگ زب. عملکرد بهتری نسبت به فرهنگ زم. داشته است.

جدول ۱- مقایسه میزان ارائه اطلاعات کاربردی در فرهنگ ز.پ. و فرهنگ ز.م.

صفرزاده	عاصی	
۰	۳۰	بسامد کاربردی
۰	۵	حوزه تخصصی
۳	۱۲	معیار/گفتاری
۰	۷	کاربرد معمول/مجازی
۳	۴۴	جمع

۳-۵. اطلاعات معنایی

۳-۵-۱. تفکیک معنایی

در فرهنگ ز.م. از بین ۳۷ واژه، ۶ واژه (ولی، لب، رسیدن، چرا، ایستادن و از) تفکیک معنایی شده‌اند. در فرهنگ ز.پ. از بین ۳۸ کلمه برای ۱۲ واژه (ولی، لب، کجا، رسیدن، ذهنی، خالی، چرا، جنگ، تجمع، پس‌انداز، آدم، ایستادن و از) تفکیک معنایی شده‌اند. ارائه برش‌های معنایی در هر دو فرهنگ طبق ساختار سلسله‌مراتبی انجام شده است (شکل‌های ۲ و ۳).

شکل ۲- ساختار تفکیک معنایی در فرهنگ ز.پ.

چرا /če.rā/ ●

- ۱- (قید) واژه‌ای برای پرسیدن علت چیزی "چرا به من چیزی نگفتید؟"
- ۲- (شبه‌جمله/قید) /گفتاری/ واژه‌ای برای پاسخ مثبت به پرسش منفی؛ بله؛ آری "پرسید: مگر نمی‌خواهی بروی خانه؟ گفتم: چرا، می‌خواهم."
- ۳- (اسم) /مجازی/ علت؛ دلیل "دو روز است که با من حرف نمی‌زند، چرایش را نمی‌دانم."

چرا^۲ /če.rā/ (اسم) چویدن.

◇ چرا کردن (مصدر لازم) "آن گوسفندان استخوانی در زمین بایر شهر چرامی کردند."

شکل ۳- ساختار تفکیک معنایی در فرهنگ ز.م.

چرا	چرا
<p>١] /'çerâ/ [قید] چرا را برای بُرسیدن عیلت یا انگیزه چیزی به کار می‌تَرید؛ بی‌شده؟ چرا ناراحتی؟ چرا دبرور نیامدی کلاس؟ چرا زودتر تکلفی؟ بی‌دلم چرا اینتهایم کم شده‌است؟ بُرسیدم چرا ورزش نمی‌کنی، گفت: حال ندارم.</p>	<p>٢] /'çerâ/ [تَبْجُمْلَه] وَقْتی می‌خواهید به سؤالی منفی یا سَخْ مُنْتَبِت پَدَهید، به جای «بَلَه» می‌گویید «چرا»؛ - تو با ما نمی‌آیی؟ - چرا، می‌انم. - گُرسنه نیستید؟ - چرا. - دوست نداری بزوی خارج؟ - چرا، ولی نه حالا. - خوش حال نیستی که قبول شده‌ای؟ - چرا، ولی نه زیاد.</p>
<p>٣] /'çerâ/ [تَبْجُمْلَه] وَقْتی می‌خواهید با تَظَرِ کُسی مُخَالَفَت کنید، می‌گویید «چرا» و بُعداز آن، تَظَرِ خُودتَان را می‌گویید: - من باهوش نیستم. - چرا، هستی. - رضا که کار بَلَد نیست. - چرا، بَلَد است. - این مانین دُرُست نمی‌شود. - چرا، دُرُست می‌شود. به شَرطی که میکانیکش وارد باشد.</p>	<p>٤] /'çerâ/ [اِسْم، بَدونِ جَمْع] چرا یَعْنی چَریدَن: چوبان کوسفندها را برای چرا به دَشت بُرد. گاوها روی تَبَه مشغول چرا بودند.</p>

در فرهنگ ز.پ. کلمات هم‌آوا و هم‌نویسه مثل «چرا (قید) / چرا (اسم)» در یک مدخل اما با شماره‌گذاری متفاوت مدخل شده‌اند (شکل ۲). با این حال کلمات هم‌نویسه‌ای که تلفظ متفاوتی داشتند «مثل هل / هل» به عنوان دو مدخل مجزا ارائه شده‌اند:

٣٢) هل /hol/ (اسم) [گفتاری] ...

هل /hel/ (اسم) [گیاه‌شناسی]

این درحالی است که در فرهنگ ز.م. «چرا (قید)» و «چرا (اسم)» ذیل یک مدخل واحد ارائه شده‌اند؛ در واقع در این فرهنگ «چرا (اسم)» به مثابه یکی از برش‌های معنایی سرواژه «چرا» در نظر گرفته شده است (شکل ۳).

۳-۵-۲. الگوی ارائه تعریف

نکته جالب توجه در مورد ارائه تعریف در فرهنگ ز.م. این است که همه تعاریف، از هر نوعی که باشد، در قالب جمله کامل ارائه شده‌اند. همچنین، در صورت امکان کاربر به عنوان مخاطب تعریف در نظر گرفته شده است. به نمونه زیر دقت کنید:

٣٣) صادقانه /sâdeqâne/ [صفت-قید]

صادقانه را درباره چیزهایی به کار می‌برید که مطابق با حقیقتند و دروغ، فریب، یا تقلب در آنها نیست...

در فرهنگ ز.م. برای ۱۰ سرمدخل (استخوان، آدم، بعدازظهر، جنگ، غواص، زرافه، شلغم، طالبی، لب و نوشته) تعریف تحلیلی، برای ۵ سرمدخل (ثروتمند، دوست‌داشتنی، سن و سال، قرمز و یأس) از مترادف به‌عنوان تعریف اصلی، برای یک سرمدخل (ذهنی) تعریف مصداقی، برای ۹ سرمدخل (از، او، چرا، رسیدن، ضربدر، ظاهراً، فلانی، کجا، ولی) تعریف کارکردی، برای ۱۶ سرمدخل (ابراز، ایستادن، پس‌انداز، تجمع، چرا، حسادت، خالی، رسیدن، صادقانه، ضربدر، فلانی، کجا، گریه، مخفی، هل و ولی) تعریف جمله‌ای و برای دو سرمدخل (ژانویه و بعدازظهر) تعریف خوشه‌ای ارائه شده است.

برعکس، در فرهنگ ز.پ. تنها در یک مورد (گریه) تعریف به صورت جمله کامل ارائه شده بود. بیشتر تعاریف در قالب عبارتی با شکل مصدری فعل ارائه شده بودند (مثلاً «یأس: ناامید بودن»). در این فرهنگ برای ۱۹ سرمدخل (ظاهراً، دوست‌داشتنی، استخوان، او، آدم، ایستادن، پس‌انداز، حسادت، تجمع، ثروتمند، جنگ، خالی، رسیدن، زرافه، شلغم، طالبی، غواص، لب و ولی) تعریف تحلیلی، برای ۹ سرمدخل (چرا، آدم، ابراز، کجا، عمراً، صادقانه، مخفی، ولی، یأس) از مترادف به‌عنوان تعریف اصلی، برای دو سرمدخل (قرمز و نوشته) تعریف مصداقی، برای ۵ سرمدخل (فلانی، از، چرا، ضربدر، کجا) تعریف کارکردی، برای یک سرمدخل (گریه) تعریف جمله‌ای و برای دو سرمدخل (ژانویه و بعدازظهر) تعریف خوشه‌ای ارائه شده است. همچنین در فرهنگ ز.پ. برای «سن‌وسال» تعریفی ارائه نشده ولی به مدخل «سن» ارجاع داده شده است. جدول (۲) خلاصه‌ای از الگوی استفاده از انواع تعریف در هرکدام از فرهنگ‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد.

جدول ۲- مقایسه الگوی استفاده از انواع تعریف در فرهنگ ز.پ. و فرهنگ ز.م.

فرهنگ ز.م.	فرهنگ ز.پ.	
۱۰	۱۹	تحلیلی
۵	۹	مترادفی
۱	۲	مصداقی
۹	۵	کارکردی
۱۷	۱	جمله‌ای
۲	۲	خوشه‌ای

۳-۵-۳. الگوی ارائه روابط واژگانی

در فرهنگ ز.م. در تعریف ۶ سرمدخل (او، آدم، رسیدن، ظاهرا، مخفی، ولی) از ترادف، در تعریف ۳ سرمدخل (جنگ، گریه، مخفی) از تضاد و در تعریف ۴ سرمدخل (اظهار، جنگ، طالبی، نوشته) از مقایسه برای تکمیل و روشن تر شدن تعریف استفاده شده است. از طرف دیگر، فرهنگ ز.پ. در ۶ مدخل از کلمات مترادف (چرا، حسادت، خالی، دوست‌داشتنی، ظاهرا، قرمز) و در ۲ مدخل (ایستادن، خالی) از کلمات متضاد برای روشن تر شدن معنی سرمدخل استفاده کرده است. به این ترتیب می‌توان گفت که در هر دو فرهنگ سعی شده است که با ارائه کلمات مرتبط به سرمدخل، معنی برای زبان‌آموز واضح تر شود. با این وجود، مقایسه اعداد به دست آمده از بررسی پیکره نشان می‌دهد که فرهنگ ز.م. در این خصوص بهتر از فرهنگ ز.پ. عمل کرده است.

جدول ۳- مقایسه میزان استفاده از روابط واژگانی به عنوان مکمل تعریف در فرهنگ ز.پ. و

فرهنگ ز.م.

فرهنگ ز.م.	فرهنگ ز.پ.	
۳	۲	تضاد
۶	۶	ترادف
۴	۰	مقایسه
۱۳	۸	جمع

۳-۶. هم‌آیندها و اصطلاحات

در فرهنگ ز.پ. ترکیب‌ها یا عبارات فعلی با علامت لوزی توخالی (∅) و مشتق‌ها، ترکیب‌ها یا عبارات اصطلاحی با علامت لوزی توپر (◆) و نوشته پرننگ به عنوان مدخل فرعی مشخص شده‌اند. عبارات اصطلاحی با برچسب (عبارت اصطلاحی) متمایز شده‌اند. محل ارائه عبارت اصطلاحی پس از مثال است. آنچه که در مورد علامت‌ها کمی گیج‌کننده به نظر می‌رسد این است که در «فهرست نشانه‌های به کار رفته در متن فرهنگ» علامت لوزی توخالی را برای ترکیب‌ها و عبارات فعلی و علامت لوزی توپر را برای مشتق، ترکیب یا عبارات اصطلاحی ارائه کرده است در حالی که گاهی هم‌زمان با علامت لوزی توخالی از برچسب (عبارت اصطلاحی) هم استفاده شده است. مثال (۳۴) به عنوان نمونه‌ای از پیکره تحقیق ارائه شده است:

(۳۴) کجا /kojā/

... -۱

◇ کجا را داشتن (عبارت/اصطلاحی) [گفتاری] هیچ جایی را نداشتن "وسط زمستان این زن غریب در این شهر کجا را دارد که برود؟".
در فرهنگ ز.م. تنها به ترکیب‌های فعلی پربسامد اشاره شده است. این ترکیب‌ها به عنوان مدخل فرعی به رنگ آبی و در کادری مستطیلی از بقیه متن جدا شده‌اند. محل ارائه ترکیب‌های فعلی در پایان مدخل و بعد از ارائه مثال‌ها است. به نمونه زیر توجه کنید:

(۳۵) خالی /xâli/ [صفت]

۱- ...

۲- ...

۳- ...

خالی کردن وقتی چیزی را که در جایی مثلاً ظرف یا محفظه‌ای است، خالی می‌کنید، آن را از آن جا بیرون می‌آورید: کارگرها بار کامیون را خالی کردند. ...
شمارش تعداد هم‌آیندها و اصطلاحات ارائه شده در پیکره نشان می‌دهد که در فرهنگ ز.م. ۲ ترکیب فعلی و در فرهنگ ز.پ.، ۳۴ ترکیب و عبارات اصطلاحی ارائه شده است. بنابراین می‌توان به این نتیجه رسید که فرهنگ ز.پ. در این خصوص کاربردی‌تر است.

۳-۷. مثال

طبق آنچه که در مقدمه هر دو فرهنگ بیان شده است، مثال‌های ارائه شده در این فرهنگ‌ها برگرفته از پیکره زبانی طبیعی هستند. بررسی دو فرهنگ از لحاظ فراوانی مثال‌ها نشان داد که در فرهنگ ز.م. برای همه واژه‌های منتخب دست کم یک مثال و جمعا برای ۳۷ سرمدخل، ۲۷۲ عدد مثال ارائه شده است. در این فرهنگ مثال‌ها در ادامه تعریف ارائه می‌شوند. شروع بخش مثال‌ها با علامت دو نقطه (:؛) در انتهای بخش اطلاعات معنایی مشخص شده است و مثال‌ها با علامت دایره توخالی (○) از هم جدا شده‌اند. در مدخل‌هایی که تفکیک معنایی شده باشند، برای هر فک معنایی مثال‌های مستقل ارائه شده است.

از طرف دیگر، در فرهنگ ز.پ. برای ۳۸ سرمدخل، ۱۰۸ مثال ارائه شده اما برای ۸ سرمدخل (دوست‌داشتنی، غواص، قرمز، ضربدر، صادقانه، شلغم، ژانویه و زرافه) هیچ مثالی ارائه نشده است. در این فرهنگ مثال‌ها بلافاصله بعد از تعریف و در داخل دو گیومه (" ") ارائه شده‌اند. اگر در مدخلی بیش از یک مثال ارائه شده باشد، مثال‌ها با علامت (؛) از هم جدا شده‌اند. همچنین اگر سرمدخلی تفکیک معنایی شده باشد، برای هر برش معنایی مثال جداگانه ارائه

شده است. در مثال (۳۶-الف و ب) نمونه‌ای از ارائه مثال در هر کدام دو فرهنگ جهت مقایسه ارائه شده است.

<p>(ب)</p> <p>او / 'ūn) / 'ū / [ضمیر]</p> <p>او را برای اشاره به کسی به کار می‌برید که روبه‌روی شما نیست؛ وی: او برادر من است. او می‌تواند به شما کمک کند. اسم او ناهد است. او از خواهش کردم که پنجره را ببندد. او به او بگوید بیاید این‌جا.</p>	<p>(۳۶-الف)</p> <p>او / 'ū / (ضمیر) ضمیر ناپوسته سوم شخص مفرد (بای انسان) = "او مرد مسن و سالخورده‌ای بود."</p>
--	---

مثال‌های ارائه شده در فرهنگ باید به مشخص شدن ویژگی‌های دستوری اصلی کلمه و جایگاه آن در جمله، هم‌آیندها و ترکیبات پربسامد سرمدخل و کاربرد اجتماعی کلمه کمک کنند (Landau, 1984: 166). فرهنگ ز.م. در بیشتر مدخل‌ها بیش از یک مثال ارائه کرده و کاربرد کلمه را در بافت‌ها و شکل‌های مختلف نشان داده است. در حالی که در فرهنگ ز.پ. به ارائه یک یا دو مثال اکتفا شده و یا هیچ مثالی ارائه نشده است. در مثال (۳۶-ب) از فرهنگ ز.م. ضمیر «او» در ۵ مثال به کار رفته و به کاربر نشان داده شده است که این ضمیر می‌تواند در اول جمله، در ترکیب اضافی و بعد از حروف اضافه «از» و «به» به کار برود؛ اما در مثال (۳۶-الف) از فرهنگ ز.پ. تنها به جایگاه آن در ابتدای جمله اشاره شده است. بنابراین با در نظر گرفتن معیارهای فوق می‌توان به این نتیجه رسید که فرهنگ ز.م. در خصوص ارائه مثال کاربردی عملکرد بهتری نسبت به فرهنگ ز.پ. داشته است.

۸-۳. تصویر

هر دو فرهنگ از تصاویر به عنوان مکمل تعریف استفاده کرده‌اند. در فرهنگ ز.م. از بین ۳۷ سرمدخل برای ۴ سرواژه استخوان، زرافه، شلغم و لب در ذیل مدخل تصویری ارائه شده است. همه این تصاویر سیاه و سفید و نقاشی شده بودند. در فرهنگ ز.پ. یک مجموعه تصویر سیاه و سفید از اشکال هندسی به انتهای فرهنگ ضمیمه شده است.

در فرهنگ ز.پ. تصویر مربوط به برخی واژه‌ها (مثل چراغ) در کنار تعریف و به صورت سیاه و سفید ارائه شده و برای ارائه تصویر برخی واژه‌های دیگر به مجموعه تصاویر رنگی ضمیمه شده به انتهای کتاب ارجاع داده شده است. از بین ۳۸ سرمدخل موجود در پیکره این فرهنگ، برای ۵ سرواژه استخوان، شلغم، طالبی، لب، قرمز و زرافه به شیوه ارجاعی و برای یک سرمدخل (غواص) در داخل متن و در حاشیه صفحه تصویر ارائه شده است. اگرچه در هر دو فرهنگ

شاهد استفاده از تصویر هستیم، اما به نظر می‌رسد که فرهنگ ز.پ. با ضمیمه کردن ۱۷ مجموعه عکس رنگی شامل گل‌ها، میوه‌ها، سبزیجات، اشکال هندسی، پرندگان، آبزیان، وسایل صوتی و تصویری، مکان‌ها و غیره در این خصوص بهتر از فرهنگ ز.م. عمل کرده است. هرچند، تصاویری که فرهنگ ز.پ. در کنار تعاریف ارائه می‌کند، عکس‌های سیاه و سفید و در ابعاد کوچک هستند؛ در حالی که نقاشی‌های ارائه شده در فرهنگ ز.م. بزرگ‌تر و واضح‌ترند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی خردساختار دو فرهنگ لغت ویژه زبان آموزان سطح مقدماتی (صفرزاده، ۱۳۸۸) و سطح پیشرفته (عاصی، ۱۳۹۸) پرداخت. در این بررسی تفاوت در سطح تسلط مخاطبان هرکدام از دو فرهنگ به زبان مقصد نیز در نظر گرفته شد. در ادامه نتایج تحلیل‌ها جمع‌بندی شده و در نهایت نتیجه‌گیری خواهد شد.

فرهنگ ز.پ. به ارائه رایج‌ترین شیوه نوشتاری سرمدخل‌ها اکتفا کرده است اما فرهنگ ز.م. هر دو شکل چسبیده و سرهم واژه‌ها را نشان داده است. هر دو فرهنگ الگوی NAPA را با اصطلاحاتی به کار گرفته و به شکل تلفظ معیار و گفتاری سرمدخل‌ها اشاره کرده‌اند. اگرچه، به نظر می‌رسد که هر دو فرهنگ در برخی موارد، مثلاً واژه «ژانویه»، ارائه تلفظ حاصل از فرایندهای آوایی (فرهنگ ز.پ.) یا تلفظ معیار (فرهنگ ز.م.) را ترجیح داده‌اند.

بعلاوه، بررسی شیوه ارائه اطلاعات دستوری (مقوله واژگانی، ساخت موضوعی فعل و مقوله‌بندی صرفی کلمات غیرفعلی) در دو فرهنگ نشان داد که هر دو این اطلاعات را به کمک برجسب و بلافاصله بعد از تلفظ سرمدخل ارائه کرده‌اند. برجسب‌های مقوله واژگانی در هر دو فرهنگ شامل اسم، صفت، قید، حرف اضافه، شبه‌جمله بود. تنها اطلاعی که در فرهنگ ز.پ. در مورد افعال ارائه شده برجسب (مصدر لازم/متعدی) برای اشاره هم‌زمان به فعل بودن سرمدخل و ظرفیت آن بود. در فرهنگ ز.م. با ارائه برجسب «فعل» مقوله واژگانی آن مشخص شده اما به ظرفیت فعل اشاره‌ای نشده بود. همچنین در فرهنگ ز.م. بن ماضی و بن مضارع افعال پس از مقوله واژگانی آن‌ها ارائه شده بود.

در فرهنگ ز.پ. هیچ اطلاعاتی درباره قابل شمارش/غیرقابل شمارش بودن، صورت جمع اسم‌ها یا صورت تفضیلی یا برتر صفت‌ها به شکل برجسب یا توضیح ارائه نشده بود. در فرهنگ ز.م. نیز اطلاعاتی درباره صفت‌ها ذکر نشده بود اما به کمک برجسب‌های «جمع: و بدون جمع» به قابل جمع‌بندی یا غیرقابل جمع‌بندی بودن اسم‌ها و اگر قابل جمع‌بندی باشند، به شیوه جمع بسته شدن آن‌ها اشاره شده بود.

همچنین، به طور کلی فرهنگ ز.پ. در ارائه اطلاعات کاربردی عملکرد بهتری نسبت به فرهنگ ز.م. داشت. چنانکه در فرهنگ ز.پ. به بسامد کاربردی بیشتر واژه‌ها اشاره شده در حالی که در فرهنگ ز.پ. این موضوع نادیده گرفته شده بود. همچنین در فرهنگ ز.پ. برچسب حوزه تخصصی، تعلق به گونه گفتاری و کاربرد مجازی سرمدخل‌ها ارائه شده بود، اما در فرهنگ ز.م. به ارائه برچسب گفتاری اکتفا شده بود.

هر دو فرهنگ در برخورد با سرمدخل‌های چندمعنا، هر کدام از معانی سرمدخل را به طور جداگانه و در ساختاری سلسله‌مراتبی نشان داده‌اند. تعداد سرمدخل‌هایی که تفکیک معنایی شده بودند در فرهنگ ز.پ. بیشتر از فرهنگ ز.م. بود. بررسی شیوه نمایش کلمات هم‌آوا-هم‌نویسه نیز نشان داد که رویه دو فرهنگ در این خصوص متفاوت است. به این ترتیب که در فرهنگ ز.پ. کلمات هم‌آوا-هم‌نویسه در یک مدخل اما با شماره‌گذاری متفاوت مدخل شده‌اند اما کلمات هم‌نویسه‌ای که تلفظ متفاوتی داشتند به عنوان دو سرواژه مجزا مدخل شده‌اند. این در حالی است که در فرهنگ ز.م. کلمات هم‌آوا-هم‌نویسه ذیل یک مدخل واحد ارائه شده‌اند. اگرچه در فرهنگ ز.م. کلمه «هل» مدخل نشده و از این جهت مقایسه شیوه ارائه کلمات هم‌نویسه در پیکره تحقیق ممکن نبود، انتقادی که در خصوص تفکیک معنایی به هر دو فرهنگ وارد است این است که بعضی مدخل‌ها مثل «طالبی» می‌توانند با اسم خانوادگی که معنا و ریشه متفاوتی دارد هم‌آوا باشند. اشاره به این موضوع در فرهنگ زبان‌آموز در درک معنی و روابط اجتماعی زبان‌آموز تأثیرگذار است. مثلاً برای «طالبی» بهتر بود اشاره می‌شد که اگر اسم فامیلی مورد نظر باشد ربطی به میوه طالبی ندارد بلکه یعنی «منتسب به شخصی به نام طالب یا قوم طالب».

دو فرهنگ از شیوه‌های متفاوتی برای تعریف کلمات موجود در پیکره استفاده کرده‌اند. به طور کلی فرهنگ ز.م. همه تعاریف را به صورت جمله کامل و خطاب به کاربر (شما) ارائه کرده بود. در حالی که در فرهنگ ز.پ. غالباً تعاریف به صورت عباراتی با فعلی که در حالت مصدری است ارائه شده بودند. چنانکه مون (۲۰۱۶) اشاره می‌کند استفاده از جمله کامل برای ارائه تعریف حائز اهمیت است چون هم‌آیندها و کاربرد صحیح واژه در ساخت جمله را نشان می‌دهد. با مقایسه الگوی تعاریف ارائه‌شده در دو فرهنگ می‌توان به این نتیجه رسید که فرهنگ ز.م. توانسته است به طور نظام‌مندی از انواع مختلف تعاریف متناسب با انواع مختلف کلمات استفاده کند. در این فرهنگ، معمولاً برای تعریف اسم‌ها از روش تحلیلی و جمله‌ای، برای تعریف فعل‌ها از روش جمله‌ای، برای تعریف صفت‌ها از روش مصداقی، برای تعریف کلمات دستوری از روش کارکردی و برای تعریف قید زمان/اسم از تعریف خوشه‌ای استفاده شده است. این رویکرد، با عقیده توماشچیک (Tomaszczyk, 1981) همراستا است که نشان می‌دهد به واسطه

محدودیت دامنه لغات زبان آموز، تعاریف باید به نحوی ارائه شوند که بتوانند کاربر را به سمت معنا و کاربرد درست کلمه در زبان مقصد هدایت کنند. این در حالیست که به نظر می‌رسد فرهنگ ز.پ. الگوی مشخصی برای تناسب تعریف با نوع سرمدخل نداشت، چنانکه در این فرهنگ برای تعریف بیشتر اسم‌ها، فعل‌ها، برخی از صفات و کلمات دستوری از تعریف تحلیلی، برای تعریف بعضی اسم‌ها، قیدها، صفت‌ها و کلمات دستوری از روش مترادفی، برای تعریف دو اسم از روش مصداقی، برای تعریف بیشتر کلمات دستوری از روش کارکردی، برای تعریف یک اسم از روش جمله‌ای و برای تعریف اسم/قید زمان از روش خوشه‌ای استفاده شده است.

در بحث اطلاعات معنایی و الگوی ارائه روابط واژگانی، باید مد نظر داشت که تعریف مترادفی یا تحلیلی و اشاره به روابط واژگانی متفاوت هستند. وقتی صحبت از تعریف مترادفی و تحلیلی است، یعنی به ترتیب از کلمات یا عبارات مترادف/متضاد یا جزءواژگی و شمول معنایی به عنوان تعریف استفاده می‌شود (Moon, 2016: 128; Jackson, 2002: 94)؛ درحالی که در ارائه روابط واژگانی به عنوان بخشی از اطلاعات معنایی، هدف کمک گرفتن از روابط واژگانی برای روشن‌تر شدن معنی است و نه تعریف سرمدخل (Jackson, 2002: 94). در هیچ‌کدام از دو فرهنگ از کلماتی که با سرمدخل رابطه جزءواژگی و شمول معنایی داشته باشد به عنوان مکمل استفاده نشده بود. استفاده از مقایسه فقط در فرهنگ ز.م. مشاهده شد اما هر دو فرهنگ از کلمات مترادف و متضاد استفاده کرده‌اند و در هر دو استفاده از کلمات مترادف بسامد بیشتری داشت. خصوصاً فرهنگ ز.م. با ارائه روابط واژگانی در ۱۳ مدخل، در این خصوص عملکرد بهتری داشت. نگارندگان همراستا با ابوریسه (۲۰۰۳) معتقدند که ارائه مترادف، خصوصاً در فرهنگ‌های زبان‌آموز تک‌زبانه، مزیت است؛ البته در صورتی که مترادف(ها) ساده‌تر یا پرکاربردتر از سرمدخل باش(ن)د و در همان فرهنگ هم مدخل شده باش(ن)د. این در تضاد با آرای همدان و فاره (Hamdan & Fareh, 1997) است که با ارائه مترادف حتی برای روشن‌تر شدن معنی هم مخالفند، زیرا ممکن است با وجود برخی شباهت‌ها در برخی مؤلفه‌های نحوی، معنایی یا کاربردی، دو کلمه مترادف تفاوت‌هایی داشته باشند و این تفاوت‌ها منجر به برداشت نادرست زبان‌آموز و در نتیجه کاربرد اشتباه کلمه در بافت شود. همچنین، مقایسه تعداد هم‌آیندها و اصطلاحات ارائه شده در پیکره نشان داد که فرهنگ ز.پ. با ارائه ۳۴ ترکیب اسمی و فعلی، مشتق و عبارات اصطلاحی نسبت به فرهنگ ز.م. (۲ ترکیب فعلی) عملکرد قابل توجهی داشته است. این نشان می‌دهد که تنوع ترکیب‌ها و اصطلاحات ارائه شده در فرهنگ ز.پ. به مراتب بیشتر از فرهنگ ز.م. است.

علاوه بر این‌ها، می‌توان گفت که در فرهنگ ز.م. ترجیح بر آن بوده که اطلاعات دستوری و هم‌آیندها و ترکیب‌های سرمدخل را به طور غیرمستقیم و از طریق مثال‌ها به کاربرد منتقل

کند؛ اما فرهنگ ز.پ. رویکرد مستقیم‌تری داشته است. علی‌رغم عملکرد ضعیف فرهنگ ز.م. در ارائه ترکیب‌ها و اصطلاحات، مثال‌های ارائه شده در این فرهنگ به مراتب متنوع‌تر و بیشتر از مثال‌های ارائه شده در فرهنگ ز.پ. بود. در فرهنگ ز.پ. به ارائه یک یا دو مثال اکتفا شده و یا در برخی مدخل‌ها هیچ مثالی ارائه نشده است. در حالی که فرهنگ ز.م. در بیشتر مدخل‌ها بیش از یک مثال ارائه کرده و کاربرد کلمه را در بافت‌ها و شکل‌های مختلف نشان داده است. نهایتاً، اما به طور کلی می‌توان گفت که فرهنگ ز.پ. در ارائه تصویر برای سرمدخل‌ها عملکرد بهتری داشته است، زیرا در این فرهنگ برای برخی کلمات در داخل متن تصویر ارائه شده و برای برخی دیگر به یکی از ۱۷ مجموعه تصویر ضمیمه شده به انتهای فرهنگ ارجاع داده شده بود.

به این ترتیب در جمع‌بندی تحلیل بالا می‌توان به این نتیجه رسید که فرهنگ ز.پ.، به عنوان فرهنگ لغتی که برای زبان‌آموزان سطح پیشرفته نگارش شده، بیشتر بر ارائه اطلاعاتی متمرکز است که در کاربرد صحیح و روزمره سرمدخل‌ها به کاربر کمک کنند؛ از جمله ظرفیت افعال، اطلاعات کاربردشناختی مانند حوزه تخصصی و بسامد کاربردی سرمدخل‌ها، تفکیک معنایی سرمدخل‌های بیشتر، ارائه ترکیب‌های اسمی و فعلی سرمدخل و عبارات اصطلاحی بیشتر و ارائه تصاویر بیشتر. از طرف دیگر، در فرهنگ ز.م.، به عنوان فرهنگ ویژه زبان‌آموزان مقدماتی، بیشترین تمرکز بر ارائه تعاریف نظام‌مند، اشاره بر روابط واژگانی و تکمیل آن به کمک مثال‌ها بوده است. اگرچه تحقیق حاضر محدود به بررسی فرهنگ‌های زبان‌آموز فارسی و زبان‌آموز پیشرفته فارسی است اما گستره کاربرد این معیارها قابل گسترش به فرهنگ‌های دیگر و حتی انواع دیگر فرهنگ‌ها نیز هست.

منابع

- شریفی، ساغر و فریبا قطره (۱۳۹۸). *درآمدی به فرهنگ‌نویسی*. کتاب بهار، تهران.
- صفرزاده، بهروز (۱۳۸۸). *فرهنگ زبان‌آموز فارسی، برای زبان‌آموزان سطح مقدماتی*. کانون زبان ایران، تهران.
- عاصی، مصطفی (۱۳۹۸). *فرهنگ زبان‌آموز پیشرفته فارسی*. سمت، تهران.
- قطره، فریبا (۱۳۹۴). «نگاهی به تعریف صفت در فرهنگ‌های فارسی». *فرهنگ‌نویسی*، ۱۰.

Abu-Risha, M.Y. (2003). "What Should a Learner's Dictionary Include?". *Zarka Journal for Studies and Research*, 5(1).

Assi, S.M. (2019) *Advanced Learner's Persian Dictionary*. Tehran: SAMT. [in Persian].

- Clear, J. (1996). "Technical implications of multilingual corpus lexicography". *International Journal of Lexicography*, 9(3): 265–273.
- Ghatreh, F. (2015). "Persian dictionaries' definition of adjectives". *Farhang Nevisi*, 10. [in Persian].
- Hamdan J. & Fareh, S. (1997). "Dictionaries as a potential Source of Error for Arab EFL Learners: Evidence from verb Argument Structures". *Studia Anglica Posaniensia*, XXXII, pp. 21-41;
- Herbst, Th. (1990). "Dictionaries for Foreign Language Teaching: English". In Hausmann et al. (1989-91) Vol. I: 1379-85.
- Heuberger, R. (2016). "Learners' Dictionaries: History and Development, Current Issues". In *the Oxford Handbook of Lexicography*, Durkin, Ph. (ed.), Oxford University Press: Oxford.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An introduction*. Routledge: London.
- Jackson, H. (1996). *Words and Their Meanings*. Longman: London.
- Landau, S. I. (1984). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. (For second edition see Landau (2001)). New York: Charles Scribner's Sons
- Moon, R. (2016). "Explaining Meaning in Learners' Dictionaries". In *the Oxford Handbook of Lexicography*, Durkin, Ph. (ed.), Oxford University Press: Oxford.
- Safarzade, B. (2006). *Persian learner's dictionary for elementary language learners*. Tehran: Iran Language Institute. [in Persian].
- Sharifi, s. and Ghatreh, f. (2019). *An introduction to lexicography*. Tehran: Ketab-e Bahar [in Persian].
- Stevens, P. (1987). The effectiveness of learners' dictionaries. In *Studies in Lexicography*. Ed. by Burchfield, Oxford.
- Tomaszczyk, Z. (1981). "Issues and Developments in Bilingual Pedagogical Lexicography". *Applied Linguistics*, 2(3). Pp. 287–296.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی